

Sultan II. Abdülhamit Döneminde Verilen Kıyas Hükümlerinin Değerlendirilmesi

Ahmet Aksın*

Giriş

Kıyas cezası cinayetlere mahsus bir cezadır. Katili maktûl mukabilinde öldürmek bir kıyastır¹. *Kıyas* bazı kaynaklarda “suç ile ceza” arasındaki bir eşitlik, “cinayette ödemek” ve “müsavat” manasındadır. Latincesi “Talia” olan kıyasın sözlük manası ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birbirinin yolunu takip etmek, kesmek, eşitlemek, misilleme yapmak şeklindedir. Kıyas, adil karşılık demek olup, misliyle mukabele anlamında değildir. Eğer böyle olsaydı taksirle adam öldürme veya ağır tahrik altında adam öldürme suçlarında maktulün öldürülüşü gibi faili aynı usullerle öldürmek gerekirdi. Bu suçlarda misillemeye gidilemeyeceği gibi, işkence tatbiki ile adam öldürme suçunda da faile ceza işkence ile tatbik edilemez. Kıyasın amacı intikam değil, toplumun korunmasıdır². Örnek olarak kan davalarını ve insanların birbirlerinin hayatlarına kastetmelerini önlemek için *kıyas* oldukça caydırıcı bir cezadır.

Osmanlı Devleti’nde Klasik dönemde mahkemenin kıyas hükmü Bab-ı Meşihat’a gider, tasdik olunursa Divan-ı Hümayun’da görüşülür ve ferman çıktıktan sonra infaz edilirdi. Tanzimat’tan sonra (1840 tarihli Ceza Kanunnamesi’nin 3. Maddesine göre) ise durum değişmiş, adam öldürme suçu İstanbul’da işlenmiş ise yargılama Fetvahane ’de taşrada işlenmiş ise memleket (eyalet) meclisinde yapılacak, yargı hükmü Fetvahane’nin incelemesinden sonra padişah onayıyla tekrar taşraya gönderilip, kıyas infaz edilecekti³.

Kıyas Defterleri ise işte bu verilen cezalarının (Tanzimat sonrası) icrasına ait hükümlerin kaydedildiği defterlerdir. Cumhurbaşkanlığı Arşivinde Nefy ve Kıyas defterleri serisinden 989 numaralı “Divân-ı Hümayûn Defterleri Kataloğu”nda

* Prof. Dr., Frat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ/ TÜRKİYE, aksin23@hotmail.com ORCID:0000-0001-9553-1573

1 Ömer Nasuhi Bilmen; *Hukukî İslamiye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C 3, İstanbul, 1985, s. 34.

2 Mustafa Avcı; *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004, s. 82.

3 Avcı; *age*, s. 100.

kayıtlı H.1256–1327 / M. 1840–1903 tarihleri arasındaki ceza kayıtlarını ihtiva eden 10 adet defter vardır⁴. Bu defterler kronolojik olarak tasnif edilmiş olup defterlerde zikredilen dönemlere ait Kıyas Defterleri, ait oldukları dönemle ilgili olarak Osmanlı Devleti’nde işlenen suçlar ve bu suçların karşılığında suçlulara verilen cezaları ihtiva etmektedir.

İncelemiş olduğumuz 10 Numaralı Kıyas Defteri büyük boy olup, toplam 233 sayfadır. Sultan II. Abdülhamid’in tahta geçmesinden sonra 104. sayfaya 11 Şaban 1293- 19 Ağustos 1292 (31 Ağustos 1876) tarihiyle şerh düşülerek 8 Ramazan 1293 (27 Eylül 1876) tarihli ilk hükümlerle kayda başlanmıştır. 10 Numaralı Kıyas Defterinde Sultan II. Abdülhamid döneminde kaydedilen 130 hüküm yer almaktadır. Bu hükümlerden ilki 104. Sayfadan başlayıp, 184. Sayfaya kadar devam etmektedir.

1. Siyasi Kıyas Cezaları

İncelediğimiz dönemde kaydedilmiş 130 adet hükmün 20’si siyasi suçlulara verilmiş cezalardır. Komitacılık ve çetecilik ve zararlı cemiyetler kurmak veya adına faaliyet göstermekten verilen cezalar şeklinde tasnif edebileceğimiz bu suçlular ile ilgili ilk hüküm 27 Eylül 1876 tarihli, Karadağ halkına paralar dağıtarak halkı isyana teşvik etmek isteyen Marko’ya verilen kısas hükmüdür⁵. Bunu Müslüman köylere baskın yaparak mallarına zarar veren ve 3 kişiyi katleden 3 eşkıyaya verilen 5 Temmuz 1877 tarihli kısas hükmü takip eder⁶. 1877 tarihinden 1900 yılına kadar bu tür suçlular ile ilgili hükümlerin sayısı sadece 7 iken, 1900 yılından sonra bu tür suçlular ile ilgili hükümlerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim toplam 20 hükmün 7’si 1876-1900 yıllarını kapsayan yirmi dört yıllık dönemde olmasına karşın 1900-1908 yılları arasındaki sekiz yıllık dönemdeki hükümlerin sayısı 11’dir. Bu hükümler incelendiğinde Osmanlı aleyhine faaliyet gösteren çeşitli komitelerin ve örgütlerin faaliyetlerinin bütün Osmanlı coğrafyasına yayıldığını rahatlıkla görmek mümkündür. Rumeli’de Rumlar, Bulgarlar, Anadolu’da ise Ermeniler bu faaliyetlerin baş aktörü durumundadırlar.

Bu hükümlerden dikkat çekenlerden örnekler verecek olursak.

Sason civarında faaliyet gösteren ve tevkif edilen 30 kişilik çete mensubunun suçları: Üzerlerine sevk edilen asker ile çatışmaya girerek 16’sını şehit etmek ve

4 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul,2000, s. 42.

5 COA. 10 Numaralı kısas defteri, s. 109, (24 Ca 1293).

6 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri s. 116, (23 C.1294).

sayısız Müslüman köylerini basıp onlarca ahalisini katletmektir. Yine hükümde bu şahıslardan bazılarının halkı silahlandırıp birbirine kırdırmaya teşvik ettikleri de belirtilmektedir. 30 Haziran 1902 tarihli verilen hükme göre bu sanıklardan 9'una idam cezası verilmiş diğerleri de başta kürek olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmışlardır⁷.

Diğer önemli bir hüküm ise Erzincan Sancağı Merkez Bidayet Mahkemesi'nin hükmüdür. Bu hükümde Rupin veledi Artin isimli bir Ermeni ve 3 arkadaşının "Dersim Komitesi ismiyle bir Cemiyet-i fesadiye" kurarak bölgedeki Ermenileri silahlandırdıkları ve ahaliyi isyana teşvik ettikleri suçlarıyla 25 Mayıs 1903 tarihinde idama mahkûm edilmeleridir. Hükümdeki bilgilere göre Rupin Dersim'de faaliyet gösteren eşkiya İbrahim ile birleşerek birlikte şekâvet etmişlerdir. Yargılama sonucunda Rupin idama diğerleri de kürek ve müebbet hapis cezalarına çarptırılmışlardır⁸.

Diğer dikkat çeken bir hüküm ise 23 Şubat 1906 tarihli Trabzon Ceza Mahkemesi'nin kararıdır. Bu davada Trabzon'da faaliyet gösteren Hınçak Komitesi üyelerinin yasadışı faaliyetleri görülmüştür. Bu hükümdeki bilgilere göre Kunduracıoğlu Humparson isimli şahıs daha önce Rusya'ya geçerek Hınçak yöneticileri ile görüşmüş ve örgüte üye olmuş ve Trabzon'a tekrar geri gelerek aldığı talimatlar gereği Hınçak Komitesi'ni Trabzon'da kurmuştur. Hınçak teşkilatını kurduktan sonra Gayrimüslim ahalden paralar toplamış vermeyen şahıslardan bazılarını ise öldürmüşlerdir. Diğer taraftan Hınçak gazete ve yayınlarını Trabzon ve havalisinde dağıtımını da yapmışlardır. Mahkeme kararına göre 40 kişiden oluşan sanıklardan 9'u idama diğerleri de çeşitli cezalara çarptırılmışlardır⁹.

Siyasi suçlarla ilgili vereceğimiz diğer örnek ise İzmir'in muteber tüccarlarından Ermeni Matyos'un öldürülmesi ile ilgili davadır. Bu konuyla ilgili hükümde merkezi Rusya'da bulunan Ermeni cemiyet-i fesâdiyesinin üyesi olan Bedros'un Ermeni tüccardan para yardımında bulunmasını istediği, tüccarın ise bu yardımı yapmaması sebebiyle öldürülmesinden bahsedilmektedir. Dava sonucunda Bedros idama diğer altı arkadaşları ise kürek ve müebbet hapse mahkûm edilmişlerdir¹⁰.

7 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 164-165 (23 Ra 1320).

8 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 168 (27 S. 1321) Rupin 3 Temmuz 1903'de idam edilmiştir. COA. DH.ŞFR.,308/142.

9 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s.176-177 Humparson ve arkadaşları 9 Ocak 1906'da idam edilmişlerdir. BOA; İAŞN, 64/13.

10 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 174 (28 C.1323).

Yine benzeri bir cinayet Manastır'da işlenmiştir. Papaz Aleksi komitacılara yardım etmediği için öldürülmüştür. On beş kişiden oluşan sanıkların üçüne idam diğerlerine ise müebbet ve hapis cezaları verilmiştir (6 Temmuz 1905)¹¹.

2. Namus Cinayetleri

İncelediğimiz döneme ait defterde kayıtlı 130 hükümün 11 tanesi namus cinayeti olarak dikkat çekmektedir. Bu 11 hüküm içerisinde zıfaf gecesi bakire olmadığı için karısını öldürenler olduğu gibi¹² eşlerinin sevgülerine saldırırken öldürülen kocalar da vardır¹³. Bunların dışında hükümlerin 6'sı sözlü veya fiziki tacize uğrayan kadınların kocaları veya kardeşleri tarafından işlenen cinayetler ile ilgilidir. Bu cinayetlerin hükümlerin incelendiğinde eşine veya kızına bakmak, kolundan tutmak, konuşurken görmek gibi sebeplerin olması dikkat çekmektedir.

3. Aile İçi Cinayetler

Bu tür cinayetlerle ilgili 7 hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerdeki cinayetlerin 4'ü erkekler diğer 3'ü ise kadınlar tarafından işlenmiştir. Yemen'de boşandığı karısını mahkemeye giderken öldüren eski koca¹⁴ ve Bağdat'ta kendisini aldattığını zannettiği karısını öldüren kocalar idama mahkûm edilmişlerdir¹⁵. Diğer taraftan Halep'te başka bir erkekle evlenebilmek amacıyla kocasını ve üç yaşındaki oğlunu zehirleyip öldüren Kamile¹⁶ ve yine aynı şekilde Ankara Sancağı'nda bala karıştırdığı zehirle kocasını öldüren (sebebi belirtilmemiş) Gülistan¹⁷ ve üvey oğlunu katleden Fatma¹⁸ isimli kadınlara da idam cezası verilmiştir. Bunların dışında mirasından veya parasından istifade edebilmek için işlenen cinayetlerle ilgili 2 hüküm de bulunmaktadır. Mesela kız kardeşinin evinde bulunduğunu bildiği altınlarını alabilmek için kız kardeşini ve beslemesini öldüren Terzi Dimitri'ye idam cezası verilmiştir¹⁹. Yine dedesini mirası için öldüren toruna da aynı şekilde idam cezası verilmiştir²⁰.

11 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 174-175 (3 Ca. 1323).

12 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 110 (9 M. 1294-24 Ocak 1877); COA. C. ZB, 48/2367 (9 M 1294- 24 Ocak 1877).

13 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 150 (11 Ca 1310) s.162, (5 R. 1316).

14 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 130 (24 C. 1295- 25 Haziran 1878).

15 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 148 (29 Ş. 1309-29 Mart 1892).

16 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 175-176 (16 B 1323- 16 Eylül 1905).

17 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 169 (23 C. 1321- 16 Eylül 1903).

18 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 160 (5 L 1314-9 Mart 1897).

19 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 113 (10 S 1294- 24 Şubat 1877).

20 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 150 (3 Ş.1310- 20 Şubat 1893).

4. Cinsel İstismar Sonucu Cinayetler

Günümüzde de üzülmeye sebep olan bu türden saldırı ve cinayetler maalesef incelediğimiz dönemde de görülmektedir. Ancak kıyas hükmü verilme suretiyle işlenen bu cinayetler ile ilgili 32 yıllık bir tarih aralığında 3 hükmün ikisinde saldırıya uğrayan ve katledilenler çocuklardır. Çatalca'da 13 yaşındaki Ali'ye tecavüz edip sonrasında balta ile öldüren Hristo²¹ ve tecavüze uğrayıp boğularak katledilen 11 yaşındaki iki kız çocuğunun katilleri²² idam cezası almışlardır.

5. Su ve Toprak Anlaşmazlığı Cinayetleri

İncelediğimiz dönem içerisinde cinayetle sonuçlanan olayların önemli bir kısmının toprak ve su anlaşmazlığı sonucu yaşanan kavgalar sonucu işlendiğini tespit etmekteyiz. 130 hüküm içerisinde 15 tanesi bu konudaki anlaşmazlık sonucu işlenen cinayetlerle ilgilidir. Ayrıca arazi ve su anlaşmazlığı sonucu işlenen bu 15 cinayetin 5'inin Yemen'de gerçekleşmesi de dikkat çekmektedir.

6. Gasp ve Hırsızlık Cinayetleri

Cinayetle sonuçlanan eylemler içerisinde bu tür olaylar önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Balkanlardaki çete faaliyetleri ve Anadolu'daki Hınçak ve Taşnak örgütlerinin üyelerinin işledikleri gasp amaçlı cinayetler de bu guruba girmektedir.

Nitekim Edirne'de 20 Kasım 1901'de 3 Rum çeteci, Nuri Bey'i kaçıarak paralarını gasp edip öldürmekten idama mahkûm edilmişlerdi²³. Yine tüccar Nikola'nın evine zorla giren 7 çeteci işkence ile paralarının yerini kendisine söylemiş ve altınlarını gasp ederek öldürmüşlerdi²⁴.

7. Alacak Verecek, Husumet ve Kavga Cinayetleri

10 Numaralı Kıyas Defterinin incelediğimiz döneme ait hükümlerinde en fazla cinayet suçu bu sebeplerle işlenmiştir. Bu grupta değerlendirdiğimiz 40 hüküm içerisinde 8 hüküm alacak verecek meselesinden kaynaklanan tartışmalar sonucu işlenen cinayetlerdir. Geri kalan 13 hüküm husumet sonucu 19 hüküm ise çeşitli sebeplerle çıkan kavgalarda işlenen cinayetlerdir. Bu cinayetler işlenirken maktuller

21 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 141 (21 S. 1305- 8 Kasım 1887) COA. BEO, 2351/176299 (1.4.1322-15 Haziran 1904).

22 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s.180-181 (7 Ra. 1324-1Mayıs1906) BOA, BEO,2815/211081 (2.R. evvel 1324-26 Nisan 1906); İAŞN,65/48 (23 R.evvel 1324-18 Nisan 1906).

23 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 163-164 (8 Ş. 1319).

24 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 176-177 (4 N.1323-2 Kasım 1905).

genellikle bir kişi olurken birkaç kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan olaylar da vardır. Bunların içerisinde en trajik olanı Rize'nin bir köyünde gerçekleşmiştir. Aralarında husumet olduğu Salih'in evini ateşe veren Yorgi yangın çıkması üzerine evden dışarı çıkan ikisi çocuk beş kişiyi tüfekle öldürmüştür²⁵.

8. Cinayetlerde Kullanılan Silahlar

Cinayetlerin işlenmesinde kullanılan silahları incelediğimizde 41 cinayetin işlenmesinde kullanılan bıçak, hançer ve kama olarak adlandırılan kesici aletler dikkat çekmektedir. Daha sonra 39 olayda kullanılan tüfek gelmektedir. Bu silahları 12 kez kullanılan tabanca takip etmektedir. Tabanca ismi birkaç belgede kullanılmasına karşın genellikle revolver olarak isimlendirilmektedir. Tüfekle işlenen cinayetlerle ilgili bazı belgelerde ise tüfek kelimesi yerine "saçma" tabiri kullanılmıştır. Bu hususla ilgili dikkat çeken diğer bir detay ise Yemen ile ilgilidir. İncelediğimiz dönemde Yemen'de işlenen 9 cinayetin 6'sında kullanılan cinayet aleti "cenbiyedir". Bugün dahi Yemen'de erkeklerin hemen hepsi hançer türü bu silahı aksesuar gibi üzerlerinde taşımaktadır.

Tablo 1: Kullanılan silahlar ve çeşitleri

	SİLAH TÜRÜ	SAYI	Oran %
1	Bıçak-hançer	41	31.5
2	Tüfek	39	30
3	Tabanca	12	9.4
4	Elle boğarak	6	4.6
5	Kazma-balta	4	3
6	Mızrak-kazık	2	1.5
7	Sopa	2	1.5
8	Ustura	1	0.7
9	Belli olmayan	10	7.8
10	Siyasi suçlar	13	10
	TOPLAM	130	100

9. Suçların İşlendiği Şehirler

Kıyas hükmü verilerek sonuçlandırılan 130 davada en fazla cinayetin işlendiği bölge Yemen olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki şehirlerinde işlenen suçların büyük bir kısmını ise komite ve çete faaliyetleri oluşturmaktadır.

25 COA. 10. Numaralı Kıyas Defteri, s. 161-162 (8 Ca. 1315- 5 Ekim 1897).

Sultan II. Abdülhamit Döneminde Verilen
Kıyas Hükümlerinin Değerlendirilmesi

7

Benzeri suçlardan özellikle Taşnak ve Hınçak örgütlerinin eylemleri ise Doğu Anadolu'daki şehirlerde cereyan etmektedir.

Tablo 2: İşlenen suçların Şehirlere göre dağılımı

SIRA	ŞEHİR	SAYI
1	Yemen	9
2	Kütahya	5
3	İstanbul	5
4	Çatalca	4
5	Manastır	4
6	Yanya	4
7	Girit	4
8	Selanik	4
9	Trabzon	4
10	Beyrut	4
11	Yanya	4
12	Kastamonu	3
13	İzmir	3
14	Erzurum	3
15	Muş	3
16	Kosova	3
17	Ankara	3
18	Sivas	3
19	Kerkük	3
20	Şehrizer	3
21	Van	3
22	Kıbrıs	2
23	Halep	2
24	Aydın	2
25	Erzincan	2
26	Bursa	2
27	Hama	2
28	Diğer	37
	TOPLAM	130

10. Suçluların ve Maktullerin Cinsiyetleri

İncelenen dönem içerisinde defterde yazılı 130 hükmün 20'si siyasi davalar olup suçluların hemen hepsi erkektir. Diğer 110 hükümde idam cezası alan suçluların 108'i erkek olup 2'si kadındır. Öte taraftan kadınların yardım ve yataklık etmek suretiyle yargılandıkları davalar da vardır ancak bunlara idam değil hapis cezaları verilmiştir. Anlaşılacağı üzere işlenen cinayetlerin 2'si hariç tamamında erkeklerin varlığı söz konusudur.

Kadınların maktul, erkeklerin de katil olduğu vakaların sayısının 8 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan 9 cinayette ise erkek kadın, çocuk birlikte öldürüldüğünden bunları dahil edersek cinayete kurban giden kadınların bulunduğu vaka sayısının 17 olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Kadınların katledilme sebepleri genellikle evde yalnız olduklarında gasp veya cinsel istismar amacıyla saldırıya uğramalarıdır.

11. Dini İnançlarına Göre Katil ve Maktuller

Suçluları dinî inanç yönünden değerlendirdiğimizde kısas hükmü verilmiş olanların 58'inin Müslüman 71'inin ise Gayrimüslim olmak üzere toplam 129 olduğunu tespit etmekteyiz. Bir hükümde ise Müslüman ve Gayrimüslim birlikte suç işlemişlerdir. 130 hükmü maktuller yönünden değerlendirdiğimizde ise 94 hükümde Müslümanlar, 34 hükümde ise Gayrimüslimler maktul durumundadırlar. Geri kalan iki hükümde ise Müslim ve Gayrimüslimler birlikte maktul durumundadırlar.

Gayrimüslimlerin suç oranının yüksek olmasının sebebi çetecilik ve komitacılık faaliyetlerinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Diğer taraftan katilin Gayrimüslim, maktulün Müslim olduğu cinayet vakası sayısının 17, katilin Müslim maktulün Gayrimüslim olduğu cinayet vakasının da 5 olduğu görülmektedir.

Bu 21 cinayetin dışında katil ve maktulün Müslüman olduğu cinayet dava sayısının 91, katil ve maktulün Gayrimüslim olduğu dava sayısının ise 15 olduğu görülmektedir.

Katil	Maktul	
Müslim	Müslim	91
Müslim	Gayrimüslim	5
Gayrimüslim	Gayrimüslim	15
Gayrimüslim	Müslim	17
Diğer		2

12. Kıyas Defterindeki Kıyas Hükümlerinin İnfazı

İncelediğimiz 10 numaralı Kıyas defterinden önceki defterlerde hükmün infaz edildiği veya diyet verilerek kürek cezasına çevrildiği üzerine düşülen şerhlerde yazılır olmasına karşın (Bkz Ek 1) bu defterde böyle bir durum söz konusu değildir.

İncelediğimiz defterdeki hükümlerin altında yer alan tarihler infaz gerçekleşikten sonraki tarihler midir? Yoksa infazın gerçekleşmesinden önceki tarih midir? Sorunun cevabını bulabilmek maksadıyla Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgeleri taradık. Eğer bu suçluların infazları ile ilgili belgeleri bulabilirsek bu sorunun cevabı da kendiliğinden ortaya çıkacaktır diye düşündük. Nitekim kıyas cezası alan çoğu hükümlünün infazına irade çıktığına dair belgelere ulaştık. Bu belgeler ile hükümlerin tarihlerini karşılaştırdığımızda hükümlerin altındaki tarihlerin Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden temin ettiğimiz infazı onaylayan iradelerin çıktığı tarihten sonra kaydedildiklerini tespit ettik. Bu hususu örneklerle açıklamamızın daha net sonuçlar vereceğini düşünerek örneklerle anlatmayı uygun buluyoruz.

İlk vereceğimiz örnek kocasından boşandıktan bir müddet sonra başka biri ile evlenmek üzere iken eski kocası Marko tarafından öldürülen mühtediye Beyaz binti Abdullah'ın davasıdır. Dava sonucu Marko idama mahkûm edilmiş ve cezanın infazı için irade 15 Eylül 1902 (12 C. ahir 1320) de çıkmıştır²⁶. (Bkz Ek 2) Marko'nun idam ile cezalandırıldığı hükmün Kıyas defterine yazıldığı tarihi ise 23 Eylül 1902 (19 C. ahir 1320)'dir²⁷. (Bkz. Ek 3)

Diğer örneğimiz ise Cemiyet-i Fesâdiye üyelerinden olup Mamuretü'l- Aziz'de Sadık ve İsmail isimli kişileri katletmek, zararlı yayınlar yapmak ve çete üyelerine silah temin etmek suçlarından yargılanıp idam cezasına çarptırılan Agob ve Artin isimli kişilerin idamlarına dairdir. Bu suçluların cezalarının infazı için irade 30 Eylül 1904 (20 Receb 1320)'de çıkmış²⁸. Kıyas defterine ise 22 Ekim 1904 (12 Şaban 1322)'de kaydedilmiştir²⁹.

Yine defterin 169. sayfasında bulunan ve kocası Ali'yi zehirleyerek öldüren Gülistan'ın idama mahkûm edildiği hükmün tarihi 16 Eylül 1903³⁰ infazının onaylandığı iradenin tarihi ise 28 Ocak 1904'tür³¹.

26 COA. İ.A.Ş.N. 47/25.

27 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 167.

28 COA. İ.A.Ş.N. 57/35.

29 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 171.

30 COA. 10 Numaralı Kıyas Defteri, s. 169.

31 COA. İ.A.Ş.N, 54/30.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bununla birlikte kısasına hüküm verilmiş bazı suçluların Padişah tarafından affedildiğine dair kayıtlara da rastladık. Ancak bu kayıtlardaki suç ve suçlular ile ilgili hükmün Kısas Defteri'ne kayıt edilmediği de tarafımızdan tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili de iki örnek verecek olursak:

Girit'te Emanuel'in idama mahkûm edilen katilinin cezasını Padişah 15 Ocak 1893 (26 C.ahir 1310) tarihli iradesiyle müebbed küreğe çevirmiştir³². Bu dava ve suçlu ile ilgili Kısas Defteri'nde bir kayda rastlanmamıştır. Aynı şekilde Manisa'da Sarıoğlu Ali'nin hanesini basarak onunla birlikte misafirini katleden ve kendisini takip eden askerlerden birkaçını yaralayan eşkıya Şir Necid nam Şerif Mehmed'in davasıdır. Mahkeme sonucu Şerif Mehmed'e idam cezası verilmiş ancak bu ceza Padişah'ın 20 Mayıs 1895 (25 Z.kade 1312) tarihli iradesiyle idama bedel müebbed küreğe çevrilmiştir³³. Aynı şekilde bu eşkıyanın idam cezasına çarptırıldığına dair hükmüne de Kısas Defteri'nde rastlanmamıştır. Bu konudaki örnekleri de çoğaltmak mümkündür.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgeler içerisinde bulunan ve cezaların onaylandığına dair belgeler (Padişah iradeleri) defterdeki kısas hükümlerinin neredeyse tamamının gerçekleştirildiğini teyid etmektedir. Ancak bir istisna olarak defterin 162. Sayfasındaki üzerinde şerh bulunan hükümdür. 23 Ağustos 1898 tarihli bu hükümde kocası Pehlivan Salih'i yine bir pehlivan olan İbrahim ile birlikte tasarlayarak öldüren karısı Hatice'ye verilen idam cezaları küreğe çevrilmiş ve bu husus hükmün üzerine düşülen şerhte belirtilmiştir. (Bkz. Ek 4) Şerhte "*Hatice ile merkuûm Pehlivan Varnalı İbrahim'in idamlarının bedel-i küreğe vaz'ı hakkında fı Cemaziye'l-ulâ sene 1316 tarihiyle ve 544 numarolu şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye mücebince diğêr emr-i âlî yazılmıştır irâde-i seniyyesi mezkûrûna iâde olunmuştur*" denilmektedir. Konu ile Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden temin ettiğimiz belgelerde ise aynı şekilde Pehlivan İbrahim ile Hatice'nin idam cezalarının küreğe çevrildiğini görmekteyiz³⁴.(Bkz Ek 5)

32 COA. A.Ş.N. 3/10.

33 COA.A.Ş.N. 8/1.

34 COA. BEO;1166/87416(H. 8.R. evvel.1316- 27 Temmuz 1898)-; 1202/90089 (H. 11.C. ahir:1316-27 Ekim 1898); İ.A.Ş.N.; 30/19, (H. 28. Safer. 1316- 18 Temmuz 1898); İ.HUS; 68/44, (H. 11.C. evvel.1316- 27 Eylül 1898)

Sonuç

10 Numaralı Kıyas Defteri'nde Sultan II. Abdülhamid dönemine ait hükümler 104-184. Sayfalar arasında olup 1876-1908 yılları arasında kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde yer alan hükümler toplam 130 adettir. Bu hükümler incelendiğinde özellikle 1900 yılından sonra Osmanlı coğrafyasında ayrılıkçı hareketlere girişenlerin davalarının olduğu görülmektedir. Balkanlarda Rum, Bulgar vs. çeteler, komiteleler ile Anadolu'da faaliyet gösteren Hınçak, Taşnak gibi Ermeni çetelerin eylemleri dikkat çekmektedir.

Siyasi davaların dışında işlenen suçlar içerisinde alacak-verecek, husumet gibi sebeplerle işlenen cinayetler ilk sırayı almaktadır. Bunu su ve arazi anlaşmazlıkları ile gasp ve hırsızlık eylemleri sırasında işlenen cinayetler takip etmektedir. Yine günümüzde olduğu gibi kadın çocuk cinayetleri ve cinsel istismar gibi suçlar da aynı şekilde incelediğimiz dönemde gözlemlenmektedir.

İncelediğimiz Kıyas defterindeki hükümlerin, idama mahkûm edilen suçluların cezalarının infazlarına Padişah iradesi çıktıktan sonra, kaydedildiği tespit edilmiştir. Defterde incelediğimiz dönem içerisinde 130 hüküm kaydedilmiş sadece bir hükümde idam cezasının küreğe çevrildiği konusunda hükmün üzerine şerh düşülmüştür. Bundan da anlaşılacağı üzere geri kalan 129 hükümde idam cezasına çarptırılan suçluların tamamının cezaları infaz edilmiştir.

Kaynaklar

BOA. *C.ZB*, 48/2367

BOA. *DH. ŞFR*. 308/142

BOA. *BEO*;1166/87416

BOA. *BEO*, 1202/90089

BOA. *BEO*, 2351/176299

BOA. *BEO*,2815/211081

BOA. *İAŞN*. 65/48

BOA. *İAŞN*. 72/4

BOA. *İAŞN*. 54/30

BOA. *İAŞN*. 47/25

BOA. *İAŞN*. 57/35

BOA. *İAŞN*. 3/10

BOA. *İAŞN*. 8/1

BOA. *İAŞN*. 30/19

BOA. *İHUS*; 68/44

BOA. *7 Numaralı Kısas Defteri*

BOA. *10 Numaralı Kısas Defteri*

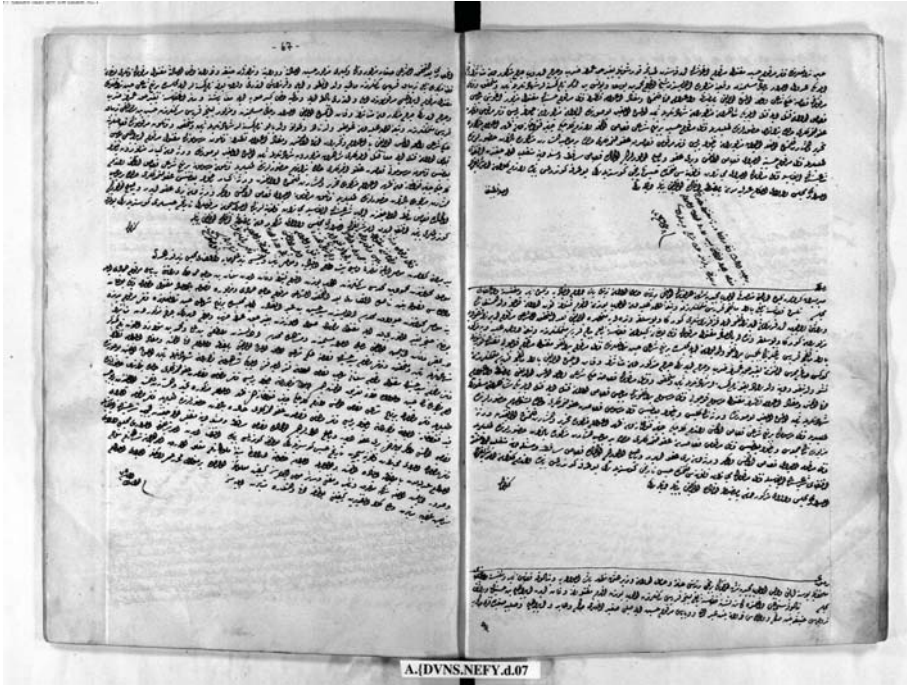
Ömer Nasuhi Bilmen; *Hukuk-ı İslamiye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C III, İstanbul (1985)

Mustafa Avcı; *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul (2004)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul, 2000

Ekler

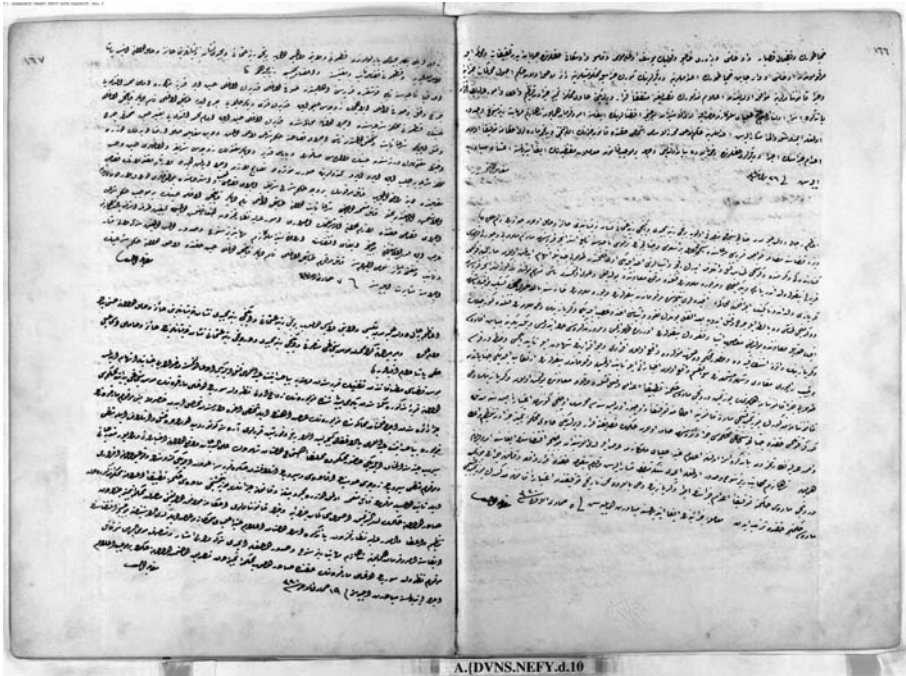
Ek 1: 7 Numaralı Kıyas Defteri'nde verilen kıyas hükmünün üzerine suçlunun infaz edildiğine dair şerh³⁵.



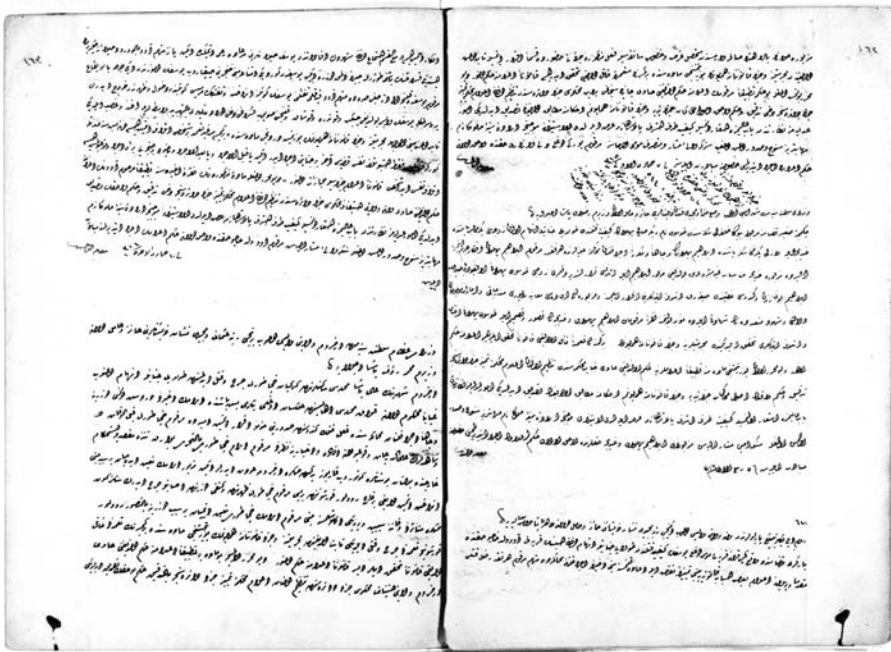
35 7 Numaralı Kıyas Defteri; s. 67, b.123. 17 Haziran 1859 tarihinde Süleyman adlı bir genci öldüren Seyid Hüseyin'in 30 Ağustos 1859 tarihindeki infazını bizzat maktulün babası Hacı Hamavi kılıç ile bizzat kendisi gerçekleştirmiştir. Nitekim belgenin üzerindeki şerhte şöyle yazmaktadır. "Katil-i merkûmu verese-i merkûmândan maktûlün babası Hacı Hamavi bi'l-sale ve bi'l-vekâle kılıç ile vech-i şer'î üzere katl ve idam eylemiş olduğunu nâuk vârid olan mazbata ve ilâm me'âlleri bâfermân-ı âli şerh verildi

Sultan II. Abdülhamit Döneminde Verilen
Kıyas Hükümlerinin Değerlendirilmesi

Ekl 3: Marko'nun Kıyas Defteri'ndeki hükmü ve 19 C. ahir 1320 tarihi

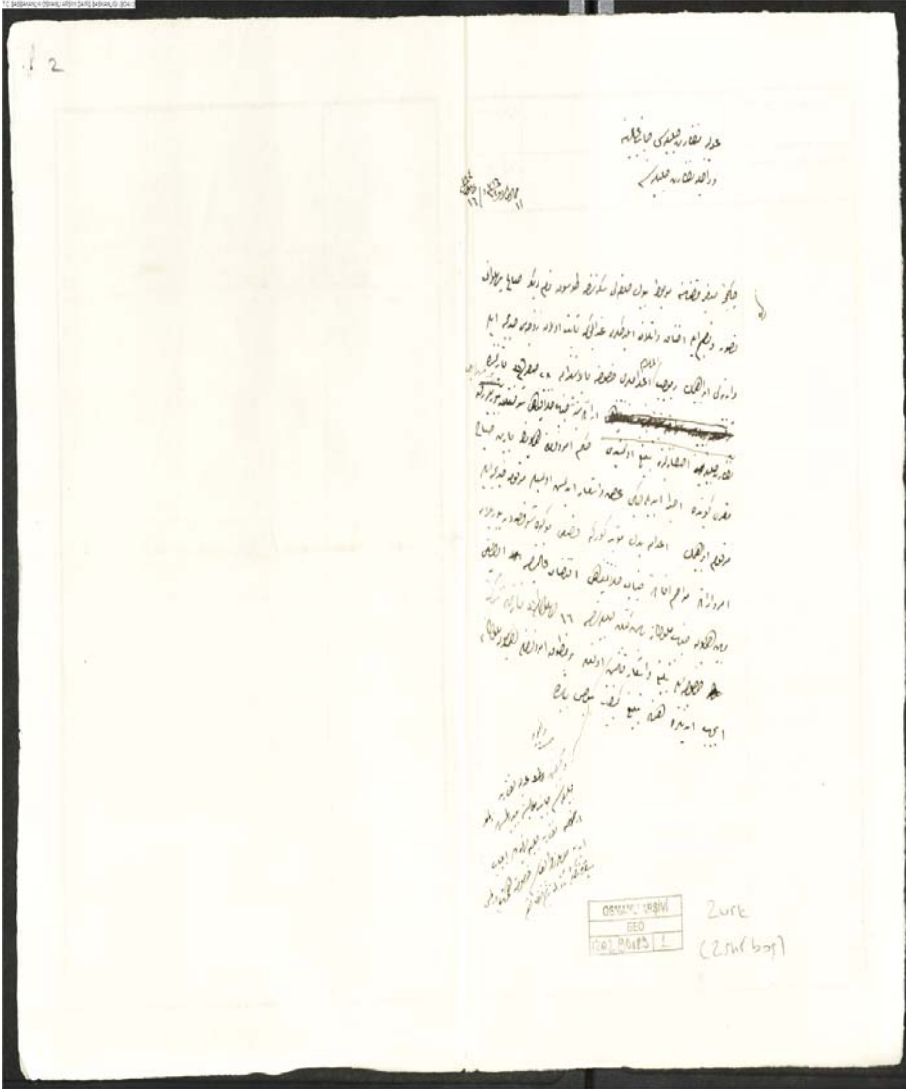


Ek 4: Salih Pehlivan'ı öldüren karısı Hatice ve Varnalı İbrahim Pehlivan'ın kısas hükümleri ve cezannın küreğe çevrildiğine dair hükmün üzerine yazılan şerh³⁶



A.(DVNS.NEFY.d.10

Ek 5: Hatice ve İbrahim'in cezasının küreğe çevrilmesine dair³⁷



BEO.001.202.00089.001

37 BOA; BEO, 1202/90089, (11 C. 1316)

